

de invloed van de welvaartsstaat op de structuur en de methoden van de vakbeweging

Sinds maanden is een Studiecommissie in mijn eigen organisatie bezig met het onderzoek van het probleem van de aanpassing van de Vakbeweging aan de huidige toestanden en omstandigheden.

De commissie werkt hard, maar tot besluiten kwam zij nog niet. Ik kan u dus niet de mening weergeven van het Algemeen Christelijk Vakverbond, ik kan wel trachten luidop te denken en aldus een persoonlijke bijdrage leveren tot de oplossing van dit probleem.

ENKELE VASTSTELLINGEN

Wij stellen de laatste jaren grote veranderingen vast in de toestanden en bij de mensen.

Welke zijn de veranderingen in de toestanden die ingewerkt hebben op de mentaliteit van de arbeiderswereld?

- de verworven zekerheid ;
- de welvaartsstaat en de volledige tewerkstelling als overheersende situatie ;
- de groeiende maar onvermijdelijke socialisatie ;
- de democratisering van het openbaar leven ;
- de veralgemeende stijging van het ontwikkelingspeil ;
- de groei van de tertiaire sectoren en beroepen.

Laten wij deze zes vaststellingen met een paar woorden toelichten.

Het hoeft wel geen betoog dat al de maatregelen die sinds 1945 genomen werden op het gebied van de maatschappelijke zekerheid, samen met de tewerkstellingspolitiek, het arbeidskrachtenbeleid, de preventieve geneeskunde en gezondheidszorg, alsmede een hoger welvaartspeil, geleid hebben tot een toestand waarbij de arbeiders de zekerheid in het leven meer en meer als een verworvenheid zijn gaan beschouwen. Zij voelen zich gerust. Het is ook ontegensprekelijk dat dit verschijnsel zich grotendeels kon voltrekken dank zij de volledige tewerkstelling sinds 1960-61.

De werkloosheid is als algemeen verschijnsel verdwenen en heeft plaats gemaakt voor de volledige tewerkstelling. Sinds 1963-64 kennen wij een uitgesproken schaarste aan arbeidskracht. Deze volledige tewerkstelling schijnt ons geen tijdelijk, voorbijgaand of uitzonderlijk verschijnsel. Wij zijn van mening dat in deze evolutie iets blijvend en dus iets structureel zit.

Objectief ligt het in de mogelijkheden van onze geëvolueerde staatshuishouding om van deze situatie de overheersende toestand voor de toekomst te

maken. Het is dan ook normaal te verwachten dat de arbeiders dit alles ook subjectief meer en meer gaan beleven. Welke regering zou in België nog een werkloosheid kunnen laten begaan zoals in de vijftiger jaren, zonder dat zij tot zeer heftige reacties aanleiding zou geven. Deze toestand van zekerheid samen met de welvaartsstaat leiden tot een hogere graad van socialisatie. Daarmee bedoelen wij de groeiende onderlinge afhankelijkheid van de burgers in onze maatschappij welke zich institutioneel vast zet of vorm krijgt hetzij op het publiek-vlak, hetzij op het privé-vlak.

Socialisatie is vormgekregen onderlinge afhankelijkheid. Het is dan ook niet te verwonderen dat het sociaal wetboek en het economisch wetboek op tien jaar tijd in omvang zijn verdubbeld. Het aantal parastatalen neemt toe. Er werd de laatste jaren een sectorieel en regionaal netwerk van instellingen opgericht.

Dit alles is onvermijdelijk, het doet echter de vraag rijzen : hoe blijft dit alles ten dienste van de arbeidende mens en hoe blijft hij daar persoonlijk en actief bij betrokken ondanks de groeiende complexiteit van de moderne onderneming en ondanks de toenemende afstanden die er heersen. Gelijkwaardige beschouwing geldt ook voor de vakbonden. In de privé sfeer zijn ook zij grote en machtige organisaties geworden. Het A.B.V.V. en het A.C.V. samen tellen meer dan 1,5 miljoen werknemers. Het lijkt mij niet overbodig hierbij aan te stippen dat voor de beide organisaties de grote meerderheid van de leden zich in Vlaanderen bevinden.

Deze organisaties zijn officiëel of institutioneel sterk verweven met ons maatschappelijk bestel en officieus zijn zij het nog meer.

Vanaf het plaatselijk niveau van Poperingen of vanaf het ondernemingsniveau van Espérance-Longdoz tot het niveau van de confederaties over de beroepscentrales en de interprofessionele gewestelijke verbonden, zijn zij honderden keren opgenomen in organisaties, instellingen, overeenkomsten of wetgevingen. Bijgevolg zijn de 19-eeuwse ideologische beschouwingen over de enige en absolute «contestatie-positie» van de vakbeweging in onze maatschappij van 1966 door de feiten reeds lang achterhaald.

Dit brengt ons logisch tot het probleem van de democratisering van ons maatschappelijk leven, niet in de zin van een absolute, rechtstreekse en naïeve democratie, maar wel van een geïnstitutionaliseerde, georganiseerde en gehiërarchiseerde democratie.

De democratie is een gave zowel als een opgave. In het jaar 1966 kan men, terug blikkend op het verleden, de democratie zien als een gave. De arbeidersbeweging heeft hierin een zeer groot aandeel gehad.

Dit proces heeft zich na de oorlog verder ontwikkeld in een dubbele betekenis :

1. wat het terrein betreft, breidde de democratie zich uit tot het sociale domein, de economie, het onderwijs en zelfs de Kerk ook al is telkens de vorm en de aard ervan verschillend ;
2. belangrijker is evenwel dat ook meer mensen en vooral arbeiders persoonlijk betrokken worden bij de democratische instellingen. Niet alleen op het beperkt niveau van de ondernemingsraden, de syndicale de-

legaties, de plaatselijke vakbonden, enz., maar ook op hoger plan hebben veel arbeiders bewezen voortreffelijke gemeentelijke mandatarissen te zijn om van de andere mandatarissen niet te spreken.

In deze zin is dus deze democratisering van het maatschappelijk leven een gelukkige maar ook noodzakelijke aanvulling van de groeiende socialisatie.

De democratie is evenwel ook een opgave. Gezien tegenover deze spreiding van de democratie rijst de vraag of het democratiseringsproces zich niet verder kan ontwikkelen naar inhoud en aard, zowel als naar het aantal personen vooral dan in de wereld van de arbeid? Hierbij kan dan de vraag terecht gesteld worden: In hoever zijn de vakbonden hieraan aangepast? Want het is belangrijk te weten voor de vakbeweging hoeveel arbeiders werkelijk betrokken worden bij de democratische instellingen.

Daar zit een moeilijkheid voor alle beroepsverenigingen, zowel van boeren, werkgevers als middenstanders, maar wij aanvaarden dat deze moeilijkheid groter wordt naargelang het ledental stijgt. De syndicaten die massa's arbeiders groeperen staan hier voor een werkelijk probleem.

Dit probleem wordt niet vereenvoudigd door de veralgemeende stijging van het ontwikkelingspeil, veralgemeende stijging die sneller gaat bij de arbeiders omdat zij meer achterstand hadden dan de andere bevolkingsgroepen.

Sinds 1958 is het ontwikkelingspeil van de bevolking en dus ook van de arbeiders sterk gestegen. Een groot aantal hinderpalen werden opgeruimd, zodat voor zeer veel arbeiders de toegang tot het middelbaar en hoger onderwijs in beginsel openstaat. Het onvermijdelijk gevolg van deze evolutie zal zijn dat de waaier van de verschillende ontwikkelingsniveau's meer en meer zal opgevuld geraken, zodat de vroegere klasse-indeling van de elite, van enkele «slimmen», en de massa van de «dommen» of de «dom-gehouden», vervalt en derhalve de verscheidenheid vergroot, ook binnen de arbeidersgroep.

De Voorzitter van het Vlaams Economisch Verbond, dhr. CAPPUYNS, heeft gelijk waar hij zegt en schrijft: «Een groot deel der werknemers, die voorheen samengebundeld waren in een massa, zijn zelfstandig denkende individuen geworden.»

De vraag is: Hoe staat de vakbeweging tegenover dit verschijnsel?

Ook de groei van de tertiaire sectoren en beroepen wordt door niemand betwist: voor de openbare sector, vooral de staat, de parastatalen en het onderwijs; voor de privé, de sector handel, bank, verzekeringswezen, hospitaalwezen, hotelwezen en andere privédiensten. Het is ook geweten dat in de zogenaamde industriële sectoren er heel wat tertiaire activiteiten ontstaan waarvan de handelsafdeling en de dienst administratie de traditionele voorbeelden zijn en de onderzoeksfaculteit en de public-relations de nieuwkomers.

Men beweert dat meer dan de helft van de werknemers een tertiaire acti-

viteit uitoefenen. Hun arbeid is van een totaal andere aard, de methodes zijn anders, zij ondergaan minder de opgedrongen produktiviteit van machines en werkorganisatie.

Ook hier kan de vraag gesteld worden : is de vakbeweging in haar structuur, in haar methodes, in haar verschijningsvorm hieraan aangepast ?

Al deze feiten die wij rondom ons kunnen vaststellen hebben hun weerslag gehad op de mens. Er ontstaat inderdaad een nieuw maatschappijbeeld, niet alleen omdat de samenstelling van de groepen zich gewijzigd heeft, niet alleen omdat de grenzen tussen de verschillende klassen vager worden, maar ook en dit is onze innige overtuiging, omdat de mensen zelf aan het veranderen zijn. Inderdaad, de politieke mondigheid, het verdwijnen van het analfabetisme, de betere scholing en vorming, de eigen woning, de eigen radio, de televisie, het toerisme, de vrije tijd, de relatieve zekerheid in alle levensomstandigheden, het beter juridisch statuut, de minder afhankelijkheid, de werkelijke promotiekansen, creëren een nieuwe arbeidende mens.

Wij aanvaarden dat de vakbeweging niet langer meer de alomvattende levensgemeenschap is en dat zij niet meer het monopolie bezit van de lotsverbetering.

De vakbeweging is geslaagd in haar opzet de arbeiders te ontvoogden, niet alleen materiëel maar ook verstandelijk. Zij is er in geslaagd de mens te helpen ontvoogden als «zelfstandig denkend individu». Goddank, daardoor wordt een deel van haar taak nu door de mens zelf vervuld. Ik zou hier het beeld durven gebruiken van de moeder en het kind ; naargelang het kind groter wordt, wordt het minder van zijn moeder afhankelijk.

Ziedaar het beeld van de sociale wereld waarin de vakbeweging werkt.

Dat beeld nu moet men kennen om het probleem te zien waarvoor de vakbeweging in 1966 geplaatst wordt. Zeker wij mogen dit probleem niet ontwijken en juist daarom is het in onze milieus het voorwerp van een dagelijkse zorg en bekommernis. Ik heb u reeds gezegd dat een studiec ommissie actief werkt aan het zoeken naar oplossingen om onze structuur en onze methoden aan de zich bestendig wijzigende omstandigheden aan te passen.

Wij gaven zelfs opdracht aan een wetenschappelijk centrum te Leuven om een onderzoek in te stellen dat ons het antwoord moet geven op volgende vraag : «Hoe denkt en hoe staat de arbeider tegenover de vakbeweging ?»

Dit onderzoek is nu drie jaar bezig. Al het materiaal werd verzameld en wij hopen binnen enkele weken de conclusies van dit onderzoek te kennen.

Dit weze alleen gezegd om u er op te wijzen dat wij met het probleem erg begaan zijn. Het zou echter verkeerd zijn te denken dat de vakbeweging van 1966 nog kan vergeleken worden met de vakbeweging van 1945. Ook de vakbeweging van 1945 kan met deze van 1921 niet meer vergeleken worden.

Aanpassingen zijn gebeurd, zowel op het gebied van de structuur als op

het gebied van de methode.

Ik heb het A.C.V. gekend met een studiedienst die bestond uit Pater ARENDT, die ons enorme diensten bewezen heeft, en een kleine bediende. Nu telt onze studiedienst meer dan 20 personen, waarvan het merendeel hogeschoolafgestudeerden. Die studiedienst heeft nu afdelingen «Juridische vraagstukken», «Sociale studies en enquêtes», «Economische vraagstukken», «Arbeidsvraagstukken», «Vorming van vrijgestelden», «Vorming van ondernemingsafgevaardigden», «Vorming van militanten inzake produktiviteit en techniek».

Wij hebben op dit ogenblik 32 arbeidstechnische scholen voor de vorming van onze militanten inzake produktiviteitstechnieken, waarvan 18 in het Vlaamse land en 14 in Wallonië. De leerstof is verspreid over drie jaren. De eerste twee jaren worden gegeven op regionaal vlak, het derde jaar op het vlak van de beroepscentrales. In deze scholen werden reeds meer dan 5.000 militanten gevormd.

Ik geef wel toe dat wij het ritme van onze aanpassing moeten versnellen vooral omdat de laatste vijf jaar, zowel het beeld van de sociale maatschappij als het beeld van de arbeider zich zeer snel aan het wijzigen is.

Wij zijn dus akkoord: de vakbeweging moet zich aanpassen, zij moet jong blijven.

Dringt er zich een hervorming op? Dat is een ander probleem.

Mag ik uw aandacht vragen voor enkele knelpunten.

Een eerste knelpunt: *Men klaagt over het gebrek aan hiërarchische discipline tussen het algemeen bestuur, de vakcentrales, de vrijgestelde secretarissen, de syndicale delegaties en de militanten in de ondernemingen.* Men meent dat een decentralisatie naar het vlak van de streek en naar de onderneming misschien beter het algemeen belang zou dienen.

Ik betwijfel dit sterk. Het is altijd mijn mening geweest, en persoonlijk heb ik daar steeds naar gehandeld, dat men het gezag op het nationaal vlak moet verstevigen. Maar hier ligt nu het knelpunt.

Men kan in de hiërarchie van de vakbeweging een horizontale lijn trekken. Diegenen die boven de lijn leven noem ik de «naar-boven-kijkers»; zij hebben contacten op het nationaal vlak met de leiders van de patroonsorganisaties, met de leden van de regering, zij zetelen in nationale organismen, waar zij over rijke inlichtingsbronnen beschikken. Zij komen onder de indruk van de argumenten die zij horen, de informaties die zij krijgen, de inlichtingen waarover zij beschikken. Deze «naar-boven-kijkers», zijn de leiders van de vakverbonden en de nationale vakbonden.

Onder de lijn, de «naar-beneden-kijkers». Onze regionale vrijgestelden, de leden van de ondernemingsraden en de syndicale delegaties, de militanten. Zij hebben dagelijks contact met de arbeiders in de onderneming, zij ontmoeten de duizend kleine moeilijkheden die zich dagelijks in het arbeidsleven voordoen. Zij hebben niet de informatie noch de inlichtingen noch de argumenten van de «naar-boven-kijkers» die op hun beurt niet altijd de moeilijkheden kennen van de «naar-beneden-kijkers».

Geloof mij, dit is een knelpunt en het moet een dagelijkse zorg zijn te vermijden dat deze horizontale lijn een muur wordt die de twee totaal van mekaar isoleert. Integendeel wij moeten er naar streven een bestendige wisselwerking en vooral een zeer goed klimaat te bekomen tussen die van onder en die van boven.

Ik zou niet durven zeggen dat de invloed van de vrijgestelden of deze van de syndicale delegaties op de massa vermindert, misschien is er ook een horizontale lijn die teveel muur geworden is. Maar vergeten wij toch niet dat door de spanning op de arbeidsmarkt de patroon veel kneedbaarder geworden is, waardoor de arbeider minder een beroep moet doen op de vakbeweging, hij lost veel van zijn problemen zelf op. Dit heeft ook voor gevolg dat hij in de vakbeweging, daar waar het gaat om zijn belangen, zelf zijn woord wil meespreken.

Zo meen ik dat het verkeerd is te denken dat bv. de premie aan de gesyndiceerden een uitvinding is van de hogere syndicale leiding om een zekere malaise in de vakbeweging tegen te gaan. Persoonlijk liep ik nooit warm voor deze revendicatie, maar en dit moet u nu letterlijk van mij geloven, het was de basis die dit eiste om een einde te maken aan het egoïsme van de ongesyndiceerden. Het is de leiding van de syndicale organisatie die meermalen geremd heeft.

Trouwens er bestaat niet alleen druk in de syndicale organisaties maar ook in de patronale. In sommige bedrijven hebben de niet-aangesloten ondernemingen het niet altijd voor de wind indien zij niet aangesloten zijn. Anderzijds bestaan er ook trusts en kartels die hun eigen drukkingsmiddelen gebruiken. Dit is geen kritiek, maar een waarschuwing tegen elke overdrijving.

Een tweede knelpunt ontmoeten wij in kleine groepen die monopolieposities bezitten en die ervan misbruik kunnen maken. Men vindt ze zowel in bepaalde privé-sectoren als in de openbare diensten. Zij kunnen sterk storende en zeer vervelende acties ontwikkelen, hetzij staking, langzaam-aan-actie, stiptheidsactie, enz. Laat mij onderstrepen dat deze groepen weinig talrijk zijn. Voor de privé-sector moet men een grote inspanning doen om tot 30 à 40.000 werknemers te komen, zelfs in de openbare dienst zijn deze commando-sectoren relatief beperkt.

Wat ik over dat alles denk, heb ik meen ik, betrekkelijk duidelijk gezegd in mijn nieuwjaarsrede voor de Raad van het A.C.V. op 26 januari 1965, waar ik gesproken heb over het stakingsrecht en stakingsverantwoordelijkheid.

Ik blijf bij de mening die ik toen uitsprak, maar het is zeker overbodig ze voor dit publiek te herhalen.

Ik zou er twee bemerkingen willen aan toevoegen :

1. *Het ontbreken van organen of instellingen* in de publieke sector om, zonder te raken aan het stakingsrecht, het uitoefenen van dit recht overbodig te maken is voor de vakbonden die een verantwoordelijkheid willen opnemen, betreurenswaardig. Wij hebben dit aan verschillende regeringen gevraagd. Onze vakbonden uit de publieke sector deden daar

omtrent voorstellen, beloften werden ons gedaan, maar de verwezenlijking ervan laat op zich wachten. Dit lijkt mij een van de eerste voorwaarden om tot een ordelijke regeling te komen.

2. *De stakingen van wat ik zou durven noemen, de syndicaten van de ongesyndikeerden.* Enkele dagen geleden werd misschien uw telefoon gestoord, de langzaam-aan-actie die wij gekend hebben in de postcheck, de staking in de financies, de stiptheidsactie van de tolbeamten en van de politie, al die acties werden niet uitgeroepen en niet goedgekeurd door de «bonafide» vakbonden. Integendeel, zij waren o.a. ook tegen de gevestigde organisaties gericht. Deze organisaties hadden akkoorden afgesloten met de regering, zij wilden deze doen eerbiedigen en daarom werden zij aangevochten.

Daar zaten trouwens ook politieke motieven achter. Deze acties zijn niet altijd zonder succes gebleven, wat onze organisaties van de regering niet los kregen, werd door deze wilde acties bekomen.

Kunt u zich de reacties voorstellen die zo iets bij onze mensen verwekt. Maar niet alleen de regering kent haar zwakke momenten, ook de privépatroons. Denkt aan de havenkapiteindiens:en, denkt aan andere gevallen. Men mag van ons geen heldendaden verwachten. Wij kunnen niet vragen aan onze secretarissen een loonsverhoging te weigeren door de patroon aangeboden om op die wijze gemakkelijker aan arbeidskracht te geraken.

Wij zijn bereid discipline te aanvaarden, maar wij zijn gerechtigd ze ook aan de anderen te vragen. Wij zijn ons bewust dat het wapen van de staking met voorzichtigheid moet gehanteerd worden, maar dan zijn wij gerechtigd te vragen dat men ons de instellingen zou geven om door verzoening, bespreking en overleg, het gebruik van dit wapen tot een minimum te herleiden.

Een derde knelpunt is het gevaar van een corporatief egoïsme. Het zijn niet altijd de arbeiders die de zwaarste arbeid verrichten en toch niet de hoogste lonen verdienen die veel in staking gaan.

De laatste tijd hadden wij zeer hoog gekwalificeerde stakers : dokters, hooglerars, apothekers, beenhouwers, boeren en anderen, die normaal de staking van de arbeiders afkeuren en die nu zij het stakingswapen ontdekt hebben het dikwijls gebruiken als kinderen die met vuur spelen.

Dat ook maakt indruk op de arbeiders. Te meer omdat er een pers is in dit land die stelselmatig afkeurt wat uit onze hoek komt maar zelden een woord van afkeuring vindt als het komt uit de andere hoek.

Nu kan men de vraag stellen : Wat met het stakingsrecht, aanvaardt u verzoening of zijt u akkoord met arbitrage ?

Duidelijk wens ik hierop te antwoorden.

Er mag geen afbreuk gedaan worden aan het stakingsrecht en de arbitrage mag niet verplicht worden opgelegd. Dit is geen doctrinair probleem, mijn houding is alleen ingegeven door de feiten zoals elkeen van ons ze kan observeren.

Ondernemers en arbeiders zijn bijv. in een bepaald opzicht geen tegenspelers die in een gelijkwaardige uitgangspositie verkeren. De ondernemers en de met hen verbonden kapitaalverschaffers beschikken over middelen om eventueel hun privileges te verdedigen waarover de arbeiders niet beschikken. Wij vragen medezeggenschap, zij bezitten het zeggenschap; wij vragen de controle op het produktievermogen, zij bezitten het produktievermogen. Onder deze omstandigheden kan het enkel instrument van het overleg niet volstaan, ook niet met de mogelijkheid van arbitrage op de achtergrond. Arbitrage veronderstelt nl. de mogelijkheid tot objectieve uitspraken te kunnen komen; de verdeling van zeggenschap, bezit en inkomen is niet te objectiveren, dat is een kwestie van maatschappelijke, als men wil van politieke keuze.

Overleg moet dus, ons inziens, van werknemerskant gevoerd kunnen worden of men dat nu graag heeft of niet met op de achtergrond een machtsmiddel: de staking.

Indien ik uit de ondervinding van mijn eigen syndikaal leven put, stel ik vast dat ik zeer dikwijls zou mislukt zijn, dat ik veel minder good-will bij de patroons en veel minder begrip zou ontmoet hebben, indien ik in mijn rug niet ware gedekt geweest door de stakingsmogelijkheid en door een zeer sterke weerstandskas.

Dit wil niet zeggen dat er tussen ondernemers en werknemers in bepaalde opzichten geen belangengemeenschap bestaat. Integendeel, als het gaat om de expansie van de onderneming, waardoor werkgelegenheid, waardoor promotiekansen ontstaan, of om de stijging van de produktiviteit, dan is de belangengemeenschap volledig.

Maar er zijn ook belangstellingen te constateren wanneer het over medezeggenschap gaat of over verdeling: vraagstukken over arbeidsduurverkortung of ploegdiensten. Soms zijn die tegenstellingen minder diep dan ze ogenschijnlijk lijken, maar het is onwettelijk ze geheel weg te praten. Het is onze overtuiging dat zonder het machtsmiddel op de achtergrond er voor de arbeiders in weze geen sprake is van vrije onderhandelingen.

Een toespraak op de Raad van het A.C.V. heb ik als volgt besloten. Vergeten wij ook niet dat wij niet meer alleen een eisende vakbeweging zijn, maar dat men ons op ons verzoek steeds meer en meer verantwoordelijkheid heeft gegeven, zowel in het economisch als in het sociaal leven. Dit brengt voor ons verplichtingen mee, wanneer wij enerzijds beslist zijn het stakingsrecht niet prijs te geven, moeten wij anderzijds op een bestendige wijze streven naar sociale vrede die de natuurlijke toestand is, terwijl de staking, evenals de oorlog tussen de landen uitzonderlijk moet zijn.

Daarom zullen wij er slechts gebruik van maken als de vier volgende voorwaarden vervuld zijn:

1. de staking mag niet een erge schade aan het algemeen welzijn tot doel hebben;
2. er moet een morele zekerheid zijn dat de goede effecten van de staking de nadelige minstens zullen opvangen;
3. men mag er slechts in laatste instantie zijn toevlucht toe nemen wanneer

er na uitputting van alle andere vredelievende methoden geen ander doeltreffend middel overblijft om een billijk resultaat te bekomen.

4. men mag slechts moreel verantwoorde drukkingsmiddelen aanwenden.

Besluitend zou ik durven zeggen, de welvaartsstaat heeft een invloed op de structuur en de methoden van de vakbeweging. Zij moet haar taak en opdracht in de sociale wereld, zoals wij hem hoger geschetst hebben, overwegen. Wij moeten wellicht andere methodes aanwenden, de structuur aanpassen, zij moet zich in elk geval omvormen van een contestatievakbeweging niet tot een collaboratie-vakbeweging, maar tot een verantwoordelijke vakbeweging en dat stelt, buiten datgene wat wij hoger gezegd hebben, een groot en dringend probleem, nl. het probleem van de vorming: vorming van vrijgestelden, vorming van militanten, uitbreiding van onze studiediensten.

Dat eist mijn inziens ook dat de patroons zich losmaken van bepaalde complexen, dat het voor hen geen principe zou blijven altijd in defensief te staan, altijd negatief te zijn, maar dat zij op het ondernemings-, het bedrijfs- en het nationaal vlak positief zouden meewerken tot het scheppen van een gezond economisch en sociaal klimaat.

AUGUST COOL

Voorzitter A.C.V.